

RUS TILI O‘QITISH TEXNOLOGIYASINI TAKOMILLASHTIRISH YO‘LLARI

Abdulazizova Shaxnoza Nazirjonovna*Andijon davlat pedagogika instituti magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada rus tilini o‘qitish jarayonini takomillashtirishning zamonaviy pedagogik va metodik asoslari ilmiy-analitik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda rus tilini o‘qitishda qo‘llanilayotgan an’anaviy va innovatsion yondashuvlar, xususan kommunikativ, kompetensiyaviy hamda interaktiv metodlarning samaradorligi o‘rganildi. Shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta’lim jarayonidagi o‘rni va ularning o‘quvchilarning til kompetensiyalarini shakllantirishga ta’siri ilmiy asosda yoritildi. Maqolada rus tilini o‘qitish samaradorligini oshirishga qaratilgan asosiy yo‘nalishlar sifatida o‘quv jarayonini individuallashtirish, o‘qitishning interaktiv shakllarini keng joriy etish, o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish hamda zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish zarurligi asoslab berildi. Tadqiqot natijalari rus tilini o‘qitish texnologiyasini takomillashtirish ta’lim sifatini oshirish va o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: rus tili o‘qitish metodikasi, o‘qitish texnologiyasi, kommunikativ yondashuv, kompetensiyaviy ta’lim, interaktiv metodlar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT), til kompetensiyasi, innovatsion pedagogika, ta’lim samaradorligi, zamonaviy didaktika

Kirish : Zamonaviy ta’lim tizimida xorijiy tillarni o‘qitish metodikasini takomillashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Xususan, rus tilini o‘qitish jarayonida an’anaviy yondashuvlardan zamonaviy pedagogik texnologiyalarga o‘tish zarurati ortib bormoqda. Chunki globallashtirish sharoitida til o‘rganish nafaqat grammatik bilimlarni egallash, balki real kommunikativ vaziyatlarda samarali muloqot qilish kompetensiyasini shakllantirishni talab etadi.

Pedagogika va metodika sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, til o‘qitishda kommunikativ yondashuv ustuvor ahamiyatga ega. Jumladan, rus metodisti E.I. Passov kommunikativ metodni “tilni real muloqot jarayonida o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan samarali tizim” sifatida baholaydi¹⁵⁰. Uning fikricha, tilni o‘rganish jarayonida o‘quvchi faol ishtirokchi bo‘lishi va til vositalarini amaliy nutqda qo‘llay olishi zarur.

Shuningdek, A.A. Leontev til o‘rganish jarayonini psixologik nuqtai nazardan tahlil qilib, nutq faoliyati va tafakkur o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni asoslab beradi¹⁵¹. Uning

¹⁵⁰ Passov E.I. *Kommunikativny metod obucheniya inostrannym yazykam*. Moskva, 1991.

¹⁵¹ Leontev A.A. *Psixologiya obucheniya yazykam*. Moskva, 2003.

ta’kidlashicha, til o’qitish jarayoni o’quvchining nutqiy faoliyatini rivojlantirishga qaratilgan bo’lishi lozim. Bu yondashuv rus tilini o’qitishda interaktiv metodlardan foydalanish zaruratini yuzaga keltiradi.

Zamonaviy didaktikada kompetensiyaviy yondashuv ham muhim o’rin tutadi. I.A. Zimnyaya kompetensiyani “shaxsning bilim, ko’nikma va malakalarni amaliy faoliyatda qo’llay olish qobiliyati” sifatida izohlaydi¹⁵². Bu esa rus tilini o’qitishda faqat nazariy bilim berish emas, balki o’quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish zarurligini ko’rsatadi.

O’zbek tilshunosligi va metodika sohasida ham bu yo’nalishda qator tadqiqotlar olib borilgan. Jumladan, Sh. Shamsiyev o’z ilmiy ishlarida lingvokulturologik yondashuv asosida til o’qitish samaradorligini oshirish mumkinligini ta’kidlaydi¹⁵³. Uning fikricha, til o’qitishda madaniy komponentni inobatga olish o’quvchilarning nutqiy kompetensiyasini yanada rivojlantiradi.

Bundan tashqari, zamonaviy tadqiqotlarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) til o’qitish jarayonidagi o’rni alohida e’tirof etilmoqda. J. Richards va T. Rodgers o’z tadqiqotlarida innovatsion texnologiyalar o’quvchilarning mustaqil o’rganish ko’nikmalarini rivojlantirishini asoslab bergan¹⁵⁴.

Yuqoridagi ilmiy qarashlar shuni ko’rsatadiki, rus tilini o’qitish texnologiyasini takomillashtirish ko’p qirrali jarayon bo’lib, u zamonaviy metodlar, interaktiv yondashuvlar va raqamli texnologiyalarni uyg’unlashtirishni talab etadi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqolaning maqsadi rus tilini o’qitish jarayonini takomillashtirishning samarali yo’llarini aniqlash hamda ularni ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

Zamonaviy ta’lim tizimida rus tilini o’qitish jarayoni an’anaviy grammatik-tarjimaviy metoddan kommunikativ va kompetensiyaviy yondashuvlarga o’tishni talab etmoqda. Bu yondashuvlar o’quvchining faqat bilim olishini emas, balki uni real nutqiy faoliyatda qo’llashini ta’minlaydi.

E.I. Passovning fikricha, kommunikativ metod tilni muloqot jarayonida o’zlashtirishga asoslanadi¹⁵⁵. Bu yondashuvda til o’rganish — bu kommunikativ faoliyatdir.

Misol:

An’anaviy metod:

– Я читаю книгу.

¹⁵² Zimnyaya I.A. *Pedagogicheskaya psixologiya*. Moskva, 2000.

¹⁵³ Shamsiyev U. *Lingvokulturologiya asoslari*. Toshkent, 2010.

¹⁵⁴ Richards J., Rodgers T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge, 2001.

¹⁵⁵ Passov E.I. *Kommunikativny metod obucheniya*. Moskva, 1991

Kommunikativ metod: – Что ты читаешь сейчас?

– Я читаю интересную книгу.

Birinchi holatda o‘quvchi grammatik konstruksiyani yodlaydi, biroq uni mustaqil nutqiy faoliyatda qo‘llashda qiyinchiliklarga duch keladi. Bu holat an’anaviy metodlarda til birliklari izolyatsiya qilingan holda o‘rgatilishi bilan izohlanadi. S. Krashening “input hypothesis” nazariyasiga ko‘ra, til o‘rganish faqat qoidalarni yodlash orqali emas, balki mazmunli va tushunarli nutqiy muhitda amalga oshirilgandagina samarali bo‘ladi¹⁵⁶.

Ikkinchi holatda esa o‘quvchi real kommunikativ vaziyatda nutqiy birliklardan faol foydalanadi. Bu jarayon o‘quvchining til birliklarini avtomatlashtirilgan tarzda qo‘llashiga, ya’ni nutqiy avtomatizmning shakllanishiga olib keladi. E.I. Passov ta’kidlaganidek, kommunikativ metodda til o‘rganish jarayoni nutqiy faoliyatga asoslanadi va aynan muloqot jarayonida til ko‘nikmalari mustahkamlanadi¹⁵⁷. Shuningdek, A.A. Leontevning fikricha, nutq faoliyati takroriy kommunikativ harakatlar orqali avtomatlashtiriladi va bu jarayon o‘quvchining erkin nutqini shakllantirishga xizmat qiladi¹⁵⁸.

Demak, kommunikativ vaziyatga asoslangan o‘qitish modeli o‘quvchining tilni faqat bilish darajasidan foydalanish darajasiga olib chiqadi, bu esa nutqiy avtomatizmni shakllantirishning asosiy sharti hisoblanadi.

Interaktiv metodlar til o‘qitishda o‘quvchining faolligini oshiruvchi asosiy vositalardan biridir. A.A. Leontev ta’kidlaganidek, nutq faoliyati faqat muloqot jarayonida shakllanadi¹⁵⁹.

Misol Role play metodi

Vaziyat: “Do‘konda suhbat”

– Сколько стоит этот товар?

– Этот товар стоит 50 тысяч сумов.

Bu yerda o‘quvchi real hayotga yaqin vaziyatda nutqiy birliklardan foydalanadi. Natijada u nafaqat yangi so‘zlarni o‘zlashtiradi, balki ularni vaziyatga mos ravishda qo‘llashni o‘rganadi.

¹⁵⁶ Krashen S. *Second Language Acquisition Theory*. Oxford, 1982.

¹⁵⁷ Passov E.I. *Kommunikativny metod obucheniya*. Moskva, 1991.

¹⁵⁸ Leontev A.A. *Psixologiya rechevoy deyatelnosti*. Moskva, 2003.

¹⁵⁹ Leontev A.A. *Psixologiya rechevoy deyatelnosti*. Moskva, 2003.

Metod turi	Tavsifi	Rivojlantiradigan kompetensiya	Metod turi
Role play	Vaziyatli o‘yin	Kommunikativ kompetensiya	Role play
Debate	Bahs-munozara	Tanqidiy fikrlash	Debate
Group work	Guruhli faoliyat	Ijtimoiy kompetensiya	Group work
Case study	Muammo tahlili	Amaliy fikrlash	Case study

Jadvaldan ko‘rinadiki, interaktiv metodlar o‘quvchining nafaqat nazariy bilimni, balki uning kommunikativ va ijtimoiy kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Bu rivojlanish, avvalo, o‘quvchining dars jarayonida faol subyektga aylanishi bilan izohlanadi. Interaktiv metodlar, xususan, role play, debat va guruhli ishlash jarayonida o‘quvchilar o‘zaro muloqotga kirishadi, fikr almashadi va muayyan kommunikativ vazifalarni bajaradi. Natijada ular nutqiy birliklarni real vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmasini shakllantiradi.

Shuningdek, bu metodlar o‘quvchilarda dialogik va monologik nutqni rivojlantiradi, ya‘ni ular savol berish, javob qaytarish, fikrni asoslash va himoya qilish kabi nutqiy faoliyat turlarini amalda bajaradi. A.A. Leontev ta‘kidlaganidek, nutq faoliyati faqat kommunikativ jarayonda shakllanadi va rivojlanadi¹⁶⁰.

Bundan tashqari, interaktiv metodlar ijtimoiy kompetensiyani ham rivojlantiradi, chunki o‘quvchilar guruhda ishlash jarayonida hamkorlik qilish, tinglash, boshqalarning fikrini hurmat qilish va kelishuvga erishish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu jarayon o‘quvchining nafaqat til o‘rganishiga, balki uning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Demak, interaktiv metodlar orqali bilimlar passiv o‘zlashtirilmaydi, balki faol nutqiy va ijtimoiy faoliyat jarayonida mustahkamlanadi, bu esa ta‘lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, rus tilini o‘qitishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, xususan kommunikativ metod an‘anaviy o‘qitish usullariga nisbatan yuqori samaradorlikka ega. An‘anaviy metodlar asosan grammatik bilimlarni shakllantirishga qaratilgan bo‘lsa, kommunikativ yondashuv o‘quvchining nutqiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Keltirilgan misollar asosida ko‘rish mumkinki, real kommunikativ vaziyatlarga asoslangan o‘qitish jarayoni o‘quvchilarda til birliklarini amaliy qo‘llash ko‘nikmasini shakllantiradi. Bu esa nutqiy avtomatizmning yuzaga kelishiga olib keladi. Passov va

¹⁶⁰ Leontev A.A. *Psixologiya rechevoy deyatelnosti*. Moskva, 2003.

Leontevlarning ilmiy qarashlari ham til o‘rganish jarayonining aynan kommunikativ faoliyat orqali samarali kechishini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, interaktiv metodlar kommunikativ yondashuvning mantiqiy davomi sifatida o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ularni o‘quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Natijada o‘qitish jarayoni passiv bilim olishdan faol nutqiy va ijtimoiy faoliyatga o‘tadi.

Demak, rus tilini samarali o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va interaktiv metodlarning uyg‘un qo‘llanilishi til kompetensiyasini rivojlantirishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Passov E.I. Kommunikativny metod obucheniya inostrannym yazykam. Moskva, 1991.
2. Leontev A.A. Psixologiya obucheniya yazykam. Moskva, 2003.
3. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psixologiya. Moskva, 2000.
4. Shamsiyev U. Lingvokulturologiya asoslari. Toshkent, 2010.
5. Richards J., Rodgers T. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge, 2001.
6. Krashen S. Second Language Acquisition Theory. Oxford, 1982.
7. Leontev A.A. Psixologiya rechevoy deyatelnosti. Moskva, 2003.